

Linnéuniversitetet i Växjö

Socialpsykologi

Kandidatuppsats: 15 hp,

VT 2014

Livets berg- och dalbana

-Kurt berättar om sitt liv

Författare: Maria Hammargren

Handledare: Zeth Ståhl

Examinator: Anders Lundberg

Abstrakt

Syftet med denna uppsats har varit att försöka få förståelse för hur en individ upplever sin livsvärld. Fokus har legat på vad som intervjupersonen har lyft fram som betydelsefullt i hans liv, vilka händelser som kan betraktas som vändpunkter i livet och vad dessa har haft för påverkan för livet efter vändpunkten. I denna uppsats finns ett försök att anta ett fenomenologiskt tankesätt, där vissa aspekter av fenomenologin har lyfts fram. Uppsatsen grundar sig på en persons livsberättelse som kommit till genom konversationsintervju. Materialet har sedan transkriberats och tolkats utifrån en sammanvävning utav det fenomenologiska- och hermeneutiska perspektivet.

Nyckelord: Fenomenologisk ansats, Hermeneutik, Livsberättelse, Narrativ, Kurts berättelse

Innehåll

Abstrakt	1
Inledning.....	4
Forskningsfrågan	5
Tidigare forskning.....	5
Teori.....	7
Fenomenologiskt perspektiv	7
Världen inom parentes.....	7
Subjekt- objekt och intersubjektivitet.....	9
Handling som en process och som fullbordad	10
Fenomenologins förhållande till vetenskapliga teorier och begrepp	11
Metodologi	13
Hermeneutik.....	13
Berättelsen	15
Minne- att framkalla förflutna erfarenheter till nutid.	16
Vändpunkter i livet	17
Tillvägagångssätt	18
Intervju	18
Relationen- forskare-intervjudeltagare.....	18
Intervjukontext och transkribering	19
Validitet och reliabilitet	20
Etiska överväganden	21
Metod för analys	22
Analys/resultat	23
Några reflekterande tankar om Kurts liv ur ett helhetsperspektiv	23
Kurts livsberättelse.....	24
Barndomen i Finland	24
Flytten till Sverige.....	25

Utkastad	28
Livet som sjöman.....	29
I land för gott.....	31
Olyckorna.....	32
Arvet	33
Upprättelsen.....	33
Identitet(er).....	34
På resande fot	35
Framtiden	35
Slutdiskussion	36
Litteraturförteckning:.....	38

Inledning

En människas liv innehåller både skeenden av positivt och negativt slag som man kan likna med en "livets berg och dalbana". Vi har drömmar om och planerar hur vårt liv ska se ut –vår framtid. Men vi har även ett förflutet som präglar oss för hur vi är idag. När vi är barn har vi oftast en tanke om vad vi vill bli, men allt eftersom åren går finner vi oss själva hitta nya mål och drömmar, som vi vill uppfylla, vår livsvärld förändras. Vi blir oftast inte brandman eller polis som så många barn drömmer om, utan livets väg tar nya riktningar och våra värderingar och perspektiv ändrar karaktär. Ibland tågar vi bara på utan att tänka på hur de val och händelser som skett under vår livstid, påverkat oss till hur vi är idag. Livet består av en mängd vitt skilda val och händelser som inte alltid upplevs som betydelsefulla för stunden, men som senare kan ha stor betydelse för hur ens liv har kommit att bli. Dessa påverkar oss, ger oss erfarenhet och har betydelse för vilka dörrar som öppnas och stängs för våra möjligheter senare i livet. Från en period till en annan ändrar vi oss i vad vi lägger in för mening med vårt handlande och/eller vilken väg vi väljer att ta på livets stig.

Varje människa har sitt perspektiv på saker och ting och när man står i begrepp för att undersöka något i en c-uppsats så blir valet ofta något som man är intresserad av. Min nyfikenhet väcktes kring den vanliga människan, den människa som står utan etiketteringen och klassificeringen, utan bara är "sig själv". Hur ser "vem som helst" på det största vi kan fråga oss, vårt eget liv? Hur förhåller vi oss till vår egen historia och hur skulle vårt liv gestaltas i en berättelse om just oss själva? Utifrån de kurser i socialpsykologi jag har läst har jag fått ta del av bland annat Asplund genom hans observationer på ströget, Schütz genom hans analyser kring hemvändaren och i de båda finns en entusiasm kring att söka det speciella i det vardagliga.

Det är inte ett naturligt val att jag i denna studie skulle försöka mig på ett fenomenologiskt perspektiv, men inte heller är det ren slump att det blev så. Min livsvärld är beroende av mina erfarenheter, och i dessa erfarenheter finns det historiska, kulturella och sociala aspekter som leder mig in på vägar i mitt eget liv. Att ta sig an fenomenologin i sin fulla prakt kan vara alltför omfattande för denna studie, men jag kommer att göra ett försök att ta med mig det fenomenologiska perspektivets centrala begrepp och tänkesätt för att studera en individs levda liv.

Forskningsfrågan

Jag avser med min uppsats att belysa hur min intervjuperson upplever sin livsvärld utan att begränsa mig till speciella områden eller infallsvinklar på hans liv. För mig handlar det om att ta del av hans berättelse utan att på förhand ha klassificerat min intervjuperson under en viss kategori och inte heller söka upp honom som studieobjekt av den anledningen att jag vet att han har erfarenhet av det jag vill studera.

Mitt intresse ligger fullt ut på min intervjuperson som en medmänniska i vår omvärld, vars erfarenheter av livet jag visserligen vet att han har, men med ett innehåll som står mig helt ovetandes. Utifrån den berättelsen som han delar med sig till mig kommer perspektiven visa sig och det är med den utgångspunkten jag tar mig an studien. Studien kommer att anta ett försök till en fenomenologisk ansats med hjälp av min intervjupersons livsberättelse.

- Går det att komma närmare en förståelse om hur individen i den sociala världen upplevt och upplever skeenden idag, som denne väljer att lyfta fram som betydelsefulla aspekter i livet?
- Vilka händelser är det som min intervjuperson kommer att tänka på när han står i begrepp att berätta om sitt liv?
- Finns det händelser som kan ses som vändpunkter i hans liv och på vilket sätt påverkade dessa hans väg i livet?

Tidigare forskning

Under rubriken tidigare forskning redovisas vanligtvis den forskning som är aktuell för ämnet i fråga, dels för att presentera för läsarna vad som skett inom området, men också för att kunna styrka de resultat som jag presenterar i min egen studie. Överensstämmelsen stärker trovärdigheten för min studie. Men vad är det som ska stämma överens egentligen? Det innebär att det på något sätt skulle finnas en sanning, som ska upptäckas eller åtminstone något som gör att vi upplever våra liv, oberoende kultur eller historia, som något lagbundet. Det jag däremot kommer att redogöra för under denna rubrik är för vilka områden livsberättelsen och narrativ forskning används inom vetenskap och selektivt ta upp de undersökningar, som jag anser ha vissa teoretiska aspekter på livet som kan vara till hjälp för mig i uppsatsen.

Utifrån den narrativa forskning som jag har läst utmärker sig vissa områden mer än andra. Det handlar dels om hur äldre människor upplever sin livsvärld och inte sällan förknippas processen

med att åldras och att bli gammal med ett medicinskt perspektiv som exempelvis i Hadziabdic & Adatia-Sandströms studie (2006), där de vill bringa kunskap till vården genom att ta del av hur äldre bosniska personer upplever hälsa, lidelse och välbefinnande utifrån livsberättelser. Mahler & Sarvimäki (2012) studerar äldre människors hälsa genom kopplingen mellan aptit och fallolyckor hos äldre personer genom att ta del av berättelser kring tidigare erfarenheter. Andra populära forskningsområden inom medicin är hur betydelsefulla händelser i våra liv, såsom livshotande sjukdom (se bl.a.; Keall m.fl. 2011, Laranjeira, Ponce Leão & Leal. 2013), eller att uppleva lidande (se bl.a.; Svenaeus. 2014) kan förändra hur vi ser på vår livsvärld. I Laranjeira, Ponce Leão & Leal's. narrativa studie (2013) "*Meaning of life after cancer: An existential-phenomenological approach to female cancer survival*" undersökte de hur kvinnor förhöll sig till sin sociala värld efter det att de överlevt cancer. Studien, som har ett fenomenologiskt angreppssätt, är i detta sammanhang intressant då de såg överlevandet från cancer som en vändpunkt, så kallad "epifani" i livet. Författarna menar i denna studie att epifanier lämnar spår hos oss, påverkar våra perspektiv och förändrar vår identitet. Eftersom vi utifrån erfarenheten av en ofta omskakande och traumatisk upplevelse som en epifani kan vara, så skapar vi ofta också ny mening i våra liv (Ibid. s. 132ff). För de kvinnor som deltog i deras studie handlade dessa förändringar om att de intog ett annat förhållningssätt till deras livsvärld. Deras sätt att vara i världen hade öppnat upp deras sinne och fått nya perspektiv på vad som var viktigt i deras liv, både i synen på dem själva och på relationerna till andra.

Jag har även funnit en intressant norsk studie (Hansen blix m.fl. 2013) som har undersökt hur identiteter i berättelser framställs och skapas utifrån en historisk och social kontext. Det som de gjorde var att undersöka hur äldre personer ur minoritetsgruppen samer berättade om sig själva och sin identitet i förhållande till offentliga berättelser som handlade om samer. Kontentan av livsberättelserna visade att identiteter är en pågående process hela livet ut och att identiteten framställs i mångt och mycket inom ramen för och under påverkan av en diskurs, som i detta fall handlade om samer i offentliga berättelser. En intressant aspekt i det hela var att de på äldre dar, retrospektivt, kunde koppla ihop aspekter i deras liv med synen på samer i de offentliga narrativen vars samband de inte tidigare hade kunde se.

Riessman redovisar i sin bok "*Narrative methods for the human science*" (2008) olika varianter på narrativ forskning som tidigare gjorts. Däribland tar hon upp en studie av Cain som studerat hur gruppidentitet skapas och behålls i en organisation som Anonyma Alkoholister. Det som är intressant med denna studie är de iakttagelser, som Cain gör angående hur en berättelse presenteras i olika kontexter och som är citerad i Riessman (2008 s. 68): "... *In some cases, I*

had the chance to hear the same person tell their personal stories, or parts of them, in more than one setting... It became clear that there were regularities in the stories each person told, even as they were adopted to the different settings.” Författaren till denna studie fann att det fanns en överrensstämmelse mellan hur ett narrativ berättades som gick i linje med AA's litteratur. Detta väcker tankarna hos mig om hur viktig den personliga erfarenheten är av att berätta sin livsberättelse. Om man ser till de medicinska studierna där livsberättelsen ofta används, kan vanan att berätta spela en roll för vad som kommer fram till skillnad från den som har bristande erfarenhet i detta.

Teori

Fenomenologiskt perspektiv

För att kunna förstå ett fenomenets rätta innehåll menar Husserl att vi måste sätta fenomenet inom parentes. På detta sätt, genom epochén, reducerar vi vårt medvetande så att vi erfar fenomenet i dess rena innehåll. Detta innebär således att människan även ska kunna sättas inom parentes. Ett tillvägagångssätt som används inom fenomenologin är att reducera fenomenet till dess objektiva grund, då rekommenderas det av Creswell (2013 s. 76) att fler individers livsberättelser ska studeras vilket inte kommer vara möjligt med avseende på den tid som är avsatt för denna studie.

Frågan är dock om man kan nå den epoché såsom Husserl ansåg? Utifrån ett interaktionistiskt perspektiv menar Blumer (1954 s. 178) att vårt mänskliga beteende är komplicerat och vårt beteende tolkas utifrån hur vi själva känner igen vad som sker i situationer. Och hur kan vi då sätta oss själva i parentes?

Trots Creswells metodologiska rekommendationer om att använda flera livsskildringar anser jag att studien tjänar på att fenomenologin åtminstone får lysa igenom och prägla studien genom de begrepp och livsvärldsåskådningar, som utgör en mening i detta sammanhang. I denna uppsats görs ett försök till att använda det fenomenologiska synsättet som ett teoretiskt ramverk. Fenomenologiska tankar ligger i bakgrunden redan inledningsvis, vid första kontakten med intervjudeltagaren, intervjun, transkribering och vid analys.

Världen inom parentes

Det inom fenomenologin berömda uttrycket ”gå till sakerna själva” myntades av Edmund Husserls, som anses vara fenomenologins urfader. Med detta menade Husserl att de fenomenen

man är ute efter att förstå måste studeras i erfarenheternas värld, den konkreta verklighet där fenomenet finns. Livsvärlden, i Husserls mening, är den värld vi konkret lever och erfar. Det är i denna vardagliga värld som vi har en naturlig inställning till vår omvärld; Det vill säga, där vi inte ifrågasätter utan tar för givet det vi har i vår omgivning. Vi är i denna livsvärld omedvetna om vår betydelse och ser också världen som avskilt oss själva (Bengtsson 2001 s. 45-48, Schütz 1970 s. 116ff).

Enligt Husserl och hans tänkesätt inom den transcendentala fenomenologin, menar han att det är medvetandet som gör det erfarna till verkligt. Med epoché menar Husserl att vi kan sätta parentes för existensen och skilja existensen från innehållet. Har man lyckats sätta fenomenets existens i parentes så kommer fenomenets rena innehåll att visa sig (Bengtsson 2001 s. 35-38) och hela den objektiva världen kommer att framträda såsom vi upplever den och kommer ihåg den (Schütz 1962 s. 122). Detta gör sig gällande för både objekt och subjekt (se förhållandet om dessa begrepp nedan) vilket menas med att även människan ska kunna sätta sin existens i egenskap av att vara människa i parentes. Den kritik som har riktats mot Husserls epoché har gällt det ”retrospektiva misstaget”; Det rena medvetandet kommer till genom reflektion och då studeras inte fenomenet i egentlig mening i den konkreta miljön som Husserl ändå har förespråkade (Bengtsson 2001 s. 35-38).

Till skillnad från Husserl, som ansåg att människan är behäftad med ett medvetande som i viss mån kunde reduceras till ett rent medvetande, var Merleau-Ponty av en annan åsikt. Han tar avstånd från det rena medvetandet och hävdar snarare att den värld vi är bekanta med utgörs av subjektens närvarande i en social verklighet. En på något sätt reducerbar värld, där det inte finns några subjekt är ingen värld i vårt avseende, är en annan främmande värld och därav ett grundlöst tänkande. Det är genom subjekten som vi känner till, vi varseblir, vi handlar, vi interagerar och tillsammans, i ett ömsesidigt samspel, förenas vi med vår livsvärld. Det är i denna värld som vi dagligen lever våra vardagliga liv och vår varseblivning blir till i ett historiskt, kulturellt och socialt sammanhang (Bengtsson 2001 s.69-70, 72). Det är en intersubjektiv värld som vi föds in i, där världen redan är tolkad och erfaren av andra och vars erfarenheter vi övertar till vår egen för givet tagna värld. Med denna naturliga attityd behöver vi inte tvivla på att denna världen, och inte heller omtolka allt som vi percipierar (Schütz, 1990 s. 208, 218, 228). Det är här, i denna livsvärld vi bör studera fenomenet i bemärkelsen av ”till sakerna själva”.

Subjekt- objekt och intersubjektivitet

Inom fenomenologin vill man komma bort ifrån ett dualistiska perspektiv på subjekt och objekt. Livsvärlden är inte antingen eller utan består både av subjektivitet och objektivitet; I ett dialektiskt förhållande (Bengtsson 2001 s. 48). Genom att vi som subjekt tillgodogör oss världen genom våra varsebildningar är subjektet förenat med livsvärlden, liksom världen är förenat med subjektet.

Merleau-Ponty (i Bengtsson 2001 s. 71) menar att förhållandet mellan objektivism och subjektivism bör ses som en cirkulär (dialektisk) relation där dessa två till synes olika begrepp istället är beroende av varandra. I och med att vi varseblir vår värld som subjekt är subjektiviteten hela tiden närvarande, men samtidigt är vi objekt i en bemärkelse då vi samtidigt varseblir oss själva. I den konkreta vardagsverkligheten kan vi då tala om för-objekt och för-subjekt. Det är först när vi betraktar livsvärlden ur en annan abstraktionsnivå, som vi kan skapa rena objekt och rena subjekt (Bengtsson 2001 s. 70-71). Subjektet kan därav inte ses åtskilt från kroppen. Merleau-Ponty menar att kroppen ska ses som subjekt-objekt, som är oreducerbart. Som exempel nämner han hur den högra handen kan ta tag i den vänstra och där det agerande tillfaller subjektet medan det som det riktas mot, det vill säga den vänstra handen är objektet, men i samma stund dessa nuddar varandra kan objektet erfara beröringen och därav vara subjektet. Kroppen kan utifrån detta exempel sägas vara subjekt-objekt.

Det fenomenologiska perspektivet förespråkar snarare en tvetydighet än en tvärsäker åtskillnad mellan begreppen, att betrakta objekt och subjekt ur ett cirkulärt resonemang, utan att betrakta dem som två ytterligheter, i ett dualistiskt förhållande.

Relationen mellan två subjekt eller intersubjektivitet, betraktas på liknande sätt. Liksom den egna människan ses som subjekt-objekt betraktas andra människor på samma sätt. I livsvärlden finns andra möjliga subjekt, som griper an verkligheten på samma sätt som en själv och istället för att reducera verkligheten till min värld överskrider den andre min värld, som då blir en förlängning av min värld (Bengtsson 2001 s. 84-86). Våra medmänniskor är följaktligen inte bara objekt för våra erfarenheter, utan alter egos som sysslar med samma medvetna aktiviteter som vi själva (Schütz 1990 s. 123).

Schütz menar att vår livsvärld är intersubjektiv redan från början. Vi lever tillsammans med andra människor och är relaterade till dem genom att vi förstår dem, som objekt i vår livsvärld, men tillika är vi själva objekt för andras förståelse i deras livsvärld.

I livsvärlden är vi alltid medvetna om historien som visar sig genom traditioner och genom vårt habitus som har betydelse för vår mening och vad som är av relevans för oss relaterat till våra medmänniskor. I vårt habitus har vi det lager av erfarenheter som gör oss till handlande subjekt och som påverkar andra och också oss själva då vi i våra riktade handlingar också får gensvar (Ibid. s. 132).

Handling som en process och som fullbordad

Fenomenologen Alfred Schütz¹ (1999) menar att en handling, som ett mänskligt beteende kan liknas med ett projekt eller en föreställning om hur en slutförda handling kommer att bli (Schütz 1999 s. 46). Schütz gör åtskillnad mellan handling i sig som en process eller actio, och en fullbordad handling, actum, vilka rör sig i olika tidsdimensioner, då han menar att man innan handlingen föreställer sig i fantasin hur och vad en handling kommer att implicera i framtiden. Den är enligt Schütz egna ord ”modo futuri exacti” eller ”anteciperad i futurum perfektum”. Den fullbordade handlingen väljer han att snarare kalla för akt. För Schütz kan en handling vara dold eller öppen, aktiv eller passiv. En öppen handling karaktäriseras av att handlingen är riktad mot den yttre världen medan den dolda handlingen sker inom individen själv, och den passiva handlingen till skillnad från den aktiva handlar om att handlingen är ett medvetet val och det medvetna valet att inte handla klassas även det som en passiv handling (Schütz 1999 s. 46ff, Schütz 1990 s. 214-218).

Handlingarna i Schütz mening är grundade i de kunskaper och erfarenheter individen har vid tillfället för handlingen vilket gör att situationer, i vilken en handling ska utföras i, kan idealiseras från tidigare situationer med liknande tillstånd och omständigheter. Akten, det vill säga den slutförda handlingen, och handlingen i sig kommer efteråt att bli en del av den erfarenhet som läggs till i individens relevanssystem. Det som sker är att den föreliggande handlingen typifieras till tidigare situationer i hennes liv, vilket hjälper henne att agera i (om)världen.

Vi liknar alltså den rådande situationen med tidigare situationer vi varit med om. I och med denna typifiering så kan vi inte vara säkra på hur målet för handlingen kommer att bli, då vi inte känner till vilka medel som leder till vilka mål. Vi agerar på något som vi vid tillfället tror är relevant för oss.

¹ För den här studiens syfte kommer den fenomenologi som Schütz utvecklat att ligga som grund för teoretiska utgångspunkter och analys.

Utifrån Schütz tankar kring handlandet har vi i den inledande eller pågående processen av en handling ett ”för att” motiv, som bygger på det förväntade resultatet av handlingen. Det är först efter akten som det på ett retroaktivt sätt kan diskuteras om motivets ”därför att”. Aktören blickar då åter på skeendet och blir då observatör av sitt egna jag (ibid. s. 46-49). Handlingen får en mening eller betydelse för individen och kunskapen om meningen är det endast aktören själv som får. I en interaktion kan vissa perspektiv delas med varandra, men syftet med handlingen vet endast aktören själv om (Schütz 1999 s. 52). Vad en handling har för mening för en individ är subjektivt och är unik för just den individen, eftersom den grundar sig i de unika individernas liv (Ibid. s. 63).

När vi agerar med full medvetenhet i vår värld, attention á la vie, riktas vår uppmärksamhet på det som vi i vårt relevanssystem finner av intresse för oss, som bestämmer form och innehåll, som fyller vår ström av tankar. Genom la durée, vår inre tid, kopplar vi samman händelse i våra tidigare erfarenheter då vi i samma stund plocka upp det i vårt medvetande samtidigt som vi föregriper framtiden. Det pågående skeendet rör sig alltså och ordnas utifrån en tidsmässig aspekt då vår egen tid, la durée, möter den världsliga tiden, som intersubjektivt används (Schütz 1990 s. 215-218).

En annan viktig aspekt i människans livsvärld är att vi rumsligt intar en position från vilken vi blir centrum för vår omvärld. Utifrån denna position upplever vi vår omvärld i vilket vår omgivning kretsar kring. Det är i denna omvärld vi handlar och därav både påverkar och blir påverkade av. Det är från denna position som vi befinner oss hic, här, och andra objekt illic, där. Vi har två olika räckvidder, men om jag byter min position förändras även min räckvidd och illic blir hic fast då med en ny uppsättning av relevanser och en ny räckvidd för vad jag kan påverka och påverkas av (Schütz 1990 s. 222-224).

Fenomenologins förhållande till vetenskapliga teorier och begrepp

Trots att fenomenologin har för avsikt att låta fenomenen tala för sig själva, finns det inom det fenomenologiska perspektivet ett tanke-system som på sitt sätt begripliggör världen. Ett sätt att tänka, utan att definiera fenomenet innan vi riktar medvetandet mot det. Om vi ska kunna förstå erfarenheterna, som utgör fenomenet ska vi handskas försiktigt då vi begreppslägger dem. Om vi låter fenomenet studeras i en alltför strikt hållen mening kommer vår syn på fenomenet inte göra rättvisa åt fenomenet i sig, utan snarare präglas av det teoretiska tillvägagångssätt, som vi angriper fenomenet med. Vi riktar vårt medvetande utifrån det perspektiv vi valt och låter därmed inte fenomenet tala för sig själv. Det innebär att vi kan missa meningsfulla aspekter, som vi i teoretisk mening då är förblindade att se. Studiet ska snarare göra fenomenet rättvisa

och studeras på ett följsamt och sensibelt sätt, utan förutbestämda mallar om vad som förväntas belysa fenomenets egenart; Hur det gestaltar sig. Med detta menas inte att teoretiska förhållanden inte kan tolkas utifrån dem, det gäller att vara försiktig så vi inte klassificerar den konkreta verkligheten, då klassificeringen i själva verket är en idealiserande bild av den föreliggande livsvärlden (Bengtsson 2001 s. 26-27, 72).

Men begrepp kan även vara viktiga för hur vi tar oss an världen och det är inte bara en nackdel med att använda begrepp. Som det ser ut idag har teorin "förlorat fotfästet" i den empiriska världen och i samband med detta ställer sig Herbert Blumer (1954) frågan om vad som är fel med den sociala teorin. Den vetenskapliga diskursen där den sociala teorin florerar har i detta avtramp från verkligheten blivit till en egen existens; En värld där teorin kan tolkas som en autonom mekanism, som konstruerar, och konstruerar sig själv i en mångfald av olika typer av vetenskapliga fält. I denna värld överträffar teorin den empiriska verkligheten och framställer verklighet, som något som i undersökningar ska passa in i mallen. Hur vi metodologiskt går till väga är då strikt styrt i teoretiska principer redan vid insamlande av empiri (Blumer 1954 s. 140-142, 167-168). Blumer (1954 s. 148) förespråkar snarare att vi i den sociala världen ska behandla definitioner med känsla och försiktighet för att på ett vägledande sätt orientera oss i empirin, då sociala fenomen är kontextuellt bundna.

Ett problem som Blumer speciellt riktar till socialpsykologin är det att begrepp kan bli allt för abstrakta och vaga. Begrepp svarar då inte egentligen på något om människans handlingar och meningar. Begreppen ska enligt honom vara vägledande med fokus på fenomenet i fråga (Blumer 1954 s. 180ff).

För fenomenologin är det viktigt att begreppen är förankrade i livsvärlden och tillägger att teorier om livsvärlden vars teoretiska begrepp inte känns igen av aktörerna i den är obrukbara (Lindgren 2011 s. 95). I det följande kommer vissa fenomenologiska begrepp att vara användbara för att ta sig an denna studie och behandlas utifrån Blumer's idéer om hur vi inom vetenskapen ska använda begrepp.

Metodologi

Hermeneutik

Hermeneutik, vars innebörd i egentlig mening är allmän tolkningslära, handlar om en inställning till livet, ett visst sätt att se världen på (Andersson 1979 s. 9, 13). Som forskningstradition kom hermeneutiken till genom en motsättning till den positivistiska tradition, som hade präglat den vetenskapliga diskursen. Till skillnad från att förklara fenomen inom positivism ligger det snarare ett eftertryck i hermeneutiken att få kunskap om vår sociala värld genom förståelse. Det handlar inom denna forskningstradition om att tolka och förstå (Ödman 2007 s. 13). I vår sociala värld finns det mängder med företeelser som kan tolkas på olika sätt. När vi ser på en företeelse väljer vi medvetet hur vi ska se på den. Vi gör en tolkning av fenomenet för att vi ska förstå det eller företeelsen som sker i nuet, men vi gör också en tolkning för att vi ska ha möjlighet att orientera oss efter nuet, och i framtiden (Ödman 2007 s. 58-59).

I denna studie kommer ett försök till ansats att göras, att utgå ifrån ett fenomenologiskt perspektiv och fläta samman det med hermeneutikens tankegångar som Bengtsson (2001 s. 24) förespråkar då han anser att ”... *förståelsen av den moderna hermeneutiken vinner i både djup och bredd om dess fenomenologiska förutsättningar klargörs*”. Frågan är dock vad som grundas på vad, fenomenologins ontologiska ställningstaganden bör snarare ses grundförutsättningen för hermeneutiken, och därav hermeneutikens moder.

När man inom hermeneutiken talar om friläggande och tilldelande av mening till ett fenomen avses den dialektik som sker i tolkningsprocessen mellan subjektiva och intersubjektiva betydelser. Denna process rör sig i en tidsmässig dimension, där vi i vår tolkning försöker frilägga mening genom att gå tillbaka till det förgångna och skapa och upptäcka. Med i processen finns vår historia och bakgrund som påverkar oss i vår tolkning. Tolkningen föregås av vår förförståelse, som är utgångspunkten när vi går in i en tolkande situation. Eftersom tolkandet finns med oss hela tiden gör sig vår historia och förförståelse påmind, genom att vi ofta kan använda oss av våra gamla tolkningar, och därför snabbt veta vad det är vi ser, vad vi ska använda exempelvis ett föremål till eller hur vi ska agera. Men då vi står inför något icke igenkännbart kommer vi på nytt behöva att tolka. Det handlar alltså om att vi använder oss utav en tidsdimension i tolkningsprocessen. Tolkandet sker med känd information, men också med tankar om vad som komma skall.

Genom tolkandet av en situation får vi förståelse om hur vi också ska hantera den. Vi rör oss fram och tillbaka i "tiden", eller snarare mellan våra tidigare erfarenheter och förförståelse samtidigt som vi utifrån vår förståelsehorisont och intentioner tolkar in betydelse, och sedan agerar vi utifrån vår nya tolkning och föregriper framtiden (Ödman 2007 s. 58-60, 102-103, 236). Det som händer är att vi frilägger mening i gamla kunskaper och erfarenheter, samtidigt som vi tilldelar mening genom att agera på eller lägga in möjliga tolkningar utifrån den nya företeelsen, som vi tillsammans med det som tolkas, intersubjektivt, tilldelar oss (Ibid. s. 59). Här talar Ödman om Satres resonemang om att förståelse uppstår mellan att vara progressiv där vi tolkar in en företeelse och regressiv då vi går tillbaka till vår tidigare kunskap, som står i ett dialektiskt förhållande till varandra. Denna pendling mellan det progressiva och det regressiva leder till att vår förståelse för det vi tolkar blir fullständigare (Ibid. s. 60, 238).

I hermeneutiken talas det också om tolkningars helhet och delar. En tolkning av ett perspektiv ger en viss bild av verkligheten medan en annan tolkning kan ge en annan del av verkligheten. Ödman tar i detta sammanhang upp bland annat Sartre's totaliseringsbegrepp varpå Sartre menar att det inte finns en slutgiltig totalisering av ett fenomen, men att en tolkning som ger en viss typ av verklighetsskildring kan kombineras med en annan tolkning och genom dessa tillsammans kan vi blida oss en uppfattning av en utökad verklighet. Den första tolkningen som görs är dock också en totalisering, men när en annan tolkning av fenomenet görs utökas totaliseringen där den tidigare tolkningen ingår. Denna process fortlöper alltjämt och handlar med andra ord om totaliseringar, som detotaliseras eller retotaliseras där varje del är viktig i förhållande till helheten och vice versa. Vi är beroende av delarna för att kunna förstå helheten samtidigt som vi är beroende av helheten för att kunna förstå delarna (Ibid. s. 66, 99).

I resonemang om helheter och delar är det relevant att nämna abstraktionsnivåer eller analysnivåer. Att tala i termer om dessa nivåer är mer aktuellt då flera delar ses i ett större tolkningssystem. När tolkningar satts in i en vidare kontext kan innebörder ändras och därav måste tolkningar ses ur en annan analysnivå (Ibid. s. 239). Medan Ödman ser tolkning och förståelseprocessen ur den hermeneutiska cirkeln som statisk, med en viss risk att ny information kommer att anpassas eller uteslutas i cirkeln, skulle han snarare vilja gå mot ett synsätt med en öppen process, där vår förståelsehorisont även den står inför en förändring eller omdefiniering (Ibid. s. 98-100, 104-105).

Många av de ovan nämnda tolkningsaspekterna finns med hela tiden i tolkningsprocessen, men tolkandet är även beroende av vad man har för objekt att analysera, och vad man har för mål. Det görs skillnad mellan existentiella tolkningar och tolkningar av yttre verkligheter.

Tolkningar av den yttre verkligheten görs då man vill undersöka faktiska aspekter av det, som är tolkningsobjektet. Man är här ute efter att få kunskaper om ”vad som faktiskt hände”, medan man i existentiell tolkning vill få kunskap om mening. Ofta är dessa oskiljbara i praktiken, då vi behöver se till faktiska omständigheter i exempelvis en intervju för att kunna tolka meningen med handlingar hos de inblandade parterna, och tvärt om så behöver vi ofta reda ut meningen med vissa omständigheter för att kunna förstå vad som hände(r) i den faktiska situationen (Ibid. s. 68-69).

Berättelsen

Berättelsen, från att ha varit ett ämne för discipliner som behandlat språk och historia, har den på senare tid fått en allt mer spridning till andra discipliner allt eftersom uppfattningen om att vi konstruerar vår värld genom språket har vuxit sig starkare. Fler discipliner intresserar sig nu för värdet med att använda berättelsen, som en källa till kunskap (Johansson 2005 s. 17-18). Berättelsen finns i olika former, skriven eller muntlig, och finns hos oss oavsett hur gamla vi är, på vilken plats vi befinner oss eller oberoende av vilket samhälle vi lever i. Så länge vi människor har funnits har berättelsen varit en del av oss. Berättelsen är en mänsklig aktivitet och en kommunikativ form där vi förmedlar hur vi ser på världen och på oss själva, men samtidigt konstruerar vi vår värld och oss själva genom berättelsen. Det är genom berättelsen eller narrativet som vi skapar ordning bland våra upplevelser och erfarenheter. Vi strukturerar dessa, sätter våra upplevelser och erfarenheter i ett sammanhang, som gör att vi får förståelse och mening av det upplevda och därav även gör vår livsvärld hanterbar och överskådlig (Ibid. s. 15-17). Berättandet sker i en tidsmässig och rumslig kontext och det läggs stor vikt vid just den kontext och tidsbundenheten, som ger berättelserna de unika egenskaperna (Stephenson, 2000 s. 112-113).

Det finns en mängd olika perspektiv på och former av narrativ analys och metod vilket gör att det är på sin plats att avgränsa det narrativa området för denna uppsats till att inrikta sig på livsberättelsen, som den narrativa form som kommer att skildras här (Johansson 2005 s. 23-24).

I livsberättelsen sätts fokus på hur människor skapar sin identitet och ger mening till den verklighet som individen befinner sig i, det vill säga individens livsvärld. Här beskrivs en människas subjektiva tolkningar av sig själva och sitt liv, som öppnar möjligheter till förståelse av henne och andra människor (Ibid. s. 23-24).

Christer Johansson menar att det biografiska forskningsperspektivet är intressant för ”att fånga individens tolkning av den egna livserfarenheten i ett helhetsperspektiv” för att ”nä förståelse för sambandet mellan samhälleliga och individuella processer” (Johansson 1999 s. 7).

Riessman (i Johansson 2005 s. 27) förespråkar också livsberättelsen, då den passar bra för teoretiska perspektiv som ser människan som aktivt subjekt, och att livsberättelsen är användbar för att forska kring socialt liv (Johansson 2005 s. 27)

Vårt liv karaktäriseras ofta i form av en rad olika berättelser. Korta sekvenser som på ett osammanhängande sätt utgör vår livshistoria. För att få ordning på detta kaos handlar det för Ricœur om en process, emplotment, där vi omvandlar och organiserar våra erfarenheter, våra enskilda händelser, till en berättelse och genom denna process tillskriver den mening. Genom denna process skapar vi kontinuitet, en känsla av oss själva i ett sammanhang som inte rubbas av de förändringar som sker under livets gång. Vi reflekterar över oss själva och därav upptäcker vi och skapar vi vår identitet genom berättelserna, som Ricœur benämner den narrativa-identiteten (i Johansson 2005 s. 84).

Hydén Margareta menar att ” När en varelse strävar efter att bilda sig en uppfattning om sin egen verklighet och söker efter mening, så skapar hon samtidigt denna verklighet. I samma ögonblick som hon formulerar sin verklighet i ord, skapar hon sin egen värld och sitt eget livs historia” (i Johansson 1999 s. 18). Samtidigt ska inte narrativet ses som en aktivitet hos bara berättaren. Även forskaren är med i dess skapande genom sin närvaro och de tolkningar som hon gör (Se Riessman, 2008 s. 21).

[Minne- att framkalla förflutna erfarenheter till nutid.](#)

En livsberättelse är beroende av vad vi kommer ihåg från vårt förflutna. Adelswärd (1997 s. 201) menar att; Vårt minne arbetar på ett kreativt sätt med att integrera information för att minnet av en händelse ska bli sammanhängande och tydligt för oss och att vår minnesbild av en händelse påverkas av dess återberättande.

Enligt Dimbleby & Burton (1997 s. s. 48-49) är minnet selektivt, där hjärnan lagrar och återuppväcker minnen beroende på vad det är vi tänker på eller vad hjärnan kopplar ihop som viktigt för att organisera mönster för minnesbilden av den erfarenhet vi varit med om. Vad vi då kommer ihåg från vårt förflutna påverkas till stor del av vår kultur som vi lever i, eftersom vi i vårt medvetande selektivt väljer ut det som ”hjärnan anser” vara viktigt utifrån våra perspektiv. Liksom vi inom livsvärlden riktar vårt medvetande mot fenomen, ger betydelser av den kontext fenomenet befinner sig i, möjligheter att typifiera till tidigare erfarenheter.

Händelser och kontexter i nutid kan då sätta igång vissa associationer till vårt förflutna medan andra saker associeras till annat. Vissa händelser eller saker minns vi speciellt mycket, det kan vara händelser som antingen har haft stor betydelse för en själv, men det kan också vara en händelse som erkänns signifikant då det är en viktig händelse för oss inom den kultur vi lever i. Enligt Adelswärd (1997 s. 201) benämns dessa fenomen som ”flash-bulb memories”. Ett minne som sätter sig så starkt hos en person som jag kan tänka mig kopplat till den vardagliga frasen ”jag minns det som igår”. Adelswärd tar upp Palmemordet som exempel på detta. En händelse som påverkade enormt många och som framkallar minnet var man befann sig och gjorde den dagen man fick nyheten om mordet.

Vändpunkter i livet

I våra liv finns det speciella händelser som upplevs som betydelsefulla för hur vårt liv kommer att formas. Dessa händelser kan också ha en betydelse för hur vi ser tillbaka på våra liv och vi strukturerar även upp vår livsberättelse utifrån dessa. En vändpunkt, eller epifani som vändpunkter även kallas, innebär enligt Denzin (i Johansson 2005 s. 319) en kris eller en avgörande händelse i våra liv där vår karaktär kan blottläggas eller avslöjas. Det är en viktig händelse som omkullkastar vårt liv. Det kan handla om att bli allvarligt sjuk, att någon närstående avlider eller andra saker som bidrar till att vi ställs inför något som omkullkastar våra liv. Vändpunkter kan även handla om att bryta ett livsmönster som inom kriminologin där giftermål, föräldraskap eller militärtjänstgöring kan vara en brytpunkt från att begå brott till att bli konform samhällsmedborgare. Epifanier bidrar till att man förändrar sitt perspektiv på livet och sitt sätt att vara i världen och som i vissa fall kännetecknas av att den beskrivs som en skiljelinje mellan då och nu; Individer kan beskriva sitt beteende eller hur de brukade handla innan en epifani och sedan hur den förändrat beteendet eller handlingsmönstret efter en epifani. Oavsett vad vändpunkten handlar om är det ett betydelsefullt analytiskt redskap, som används speciellt inom livsberättelseforskning (Ibid. s. 319). Ett annat ord för vändpunkt är epifanier och utifrån Denzin (i Adelswärd s. 201) är det dessa signifikanta ögonblick, små som stora, som våra liv rör sig kring. Ofta får man intrycket av att en vändpunkt hör samman med endast en händelse i livet. Det kan det förvisso vara men det kan vara svårt att utse vilken händelse, som ska ses som en vändpunkt eller som är en följdhandels. Ett tecken på att det har att göra med en vändpunkt är kommentarer i intervjun, som har en utvärderande form (Johansson 2005 s. 320)

Tillvägagångssätt

Intervju

Riessman (2008 s. 26) menar att det kan vara till fördel när man ska undersöka biografiska erfarenheter att använda sig av en intervju i konversationsform. I en berättelse väcks individens eget perspektiv till liv och vad som individen subjektivt lägger in i fenomenets mening kan här visa sig. Det är då fördelaktigt att få ta del av en biografisk berättelse, i enlighet med Mishler se intervjun som en process med två aktiva deltagare, som gemensamt skapar berättelsen för att få detaljrika redogörelser om ”den undersöktes” liv, snarare än responsliknande redogörelser som är fallet då andra former av intervjumetoder används (ibid. s.23-24). På detta sätt, då intervjun sker i en konversationsliknande form, kommer intervjun att fungera som ett vardagssamtal med dess regler och struktur. Berättelser som berättas i konversationsform kan komma att kopplas till nya berättelser och Riessman (2008 s. 24) lägger vikt vid att som forskare vara uppmärksam på de olika svängningar eller skiften av ämne som görs, eftersom de kan vara till hjälp för att upptäcka hur intervjudeltagaren associerar och lägger in för meningar när de sammankopplar berättelserna. Det är även fördelaktigt enligt Riessman (2008 s. 26) att, speciellt vid biografiska studier, ha upprepade intervjuer i konversationsform och då i den intervjuades egen miljö eftersom de ger de bästa förutsättningarna för berättandet.

Relationen- forskare-intervjudeltagare

I livsberättelsen som metodform är förtroende och samförstånd viktigt att etablera mellan forskare och deltagare. Forskaren bär på ett stort ansvar att ge rättvisa till intervjudeltagarens berättelse. Avsaknad av förtroende skulle innebära svårigheter med att fånga individens tilldelade mening och betydelser i den komplexa världen (Johansson 2005).

Att etablera ett förtroende mellan forskare och den intervjuade är viktigt eftersom det kan leda till att man bättre kan fånga och rama in mening och betydelser utifrån subjektets perspektiv. Genom förtroende och samförstånd dem emellan kan det öppna för att den intervjuade känner sig mer bekväm i situationen, och också på ett rikligare sätt kan delge en större del av sin livsvärld (Janesick, 1998. s. 40). Enligt Janesick bör forskaren för att nå så hög grad av trovärdighet som möjligt vara öppen med sin relation till den som intervjuas. Min relation handlar om ett slumpmässigt möte för cirka tio år sedan som ledde till en bekantskap. Att ändå ha en vänskaplig relation till den som intervjuas kan vara fördelaktigt såsom tidigare nämnts. Samtidigt kan det likväl finnas negativa aspekter. Man tror sig veta var den andra menar, en

gemensam doxa som inte behöver förklaras men som heller aldrig har ifrågasatts. Schütz (1999 s. 54) skriver angående relationen mellan forskare och studieobjekt i interaktioner att:

”Det är bara en tillfällighet- om än tillräcklig för många praktiska syften- om observatören i sitt vardagliga liv kan fånga den subjektiva meningen hos aktörernas handlingar. Denna sannolikhet ökar med graden av anonymitet och standardisering hos det observerade beteendet”.

Det gäller här att vara medveten om både vilka fördelar och nackdelar närheten till studieobjektet ska vara. I och med det fenomenologiska perspektivet, som denna uppsats gör anspråk på är det en av de stora utmaningarna att sätta detta åt sidan, då jag i viss mån har en närhet till studieobjektet, för att låta subjektets egen livsvärld uttryckas såsom den ger mening till individen.

Intervjukontext och transkribering

I denna uppsats får vi ta del av en livshistoria berättad av en man snart 50-år fyllda. Intervjuerna med honom skedde i hans hemstad, geografiskt beläget i norra Sverige. Jag beslutade mig för att utföra intervjuerna ansikte mot ansikte, eftersom det via andra kommunikationskanaler, såsom att utföra intervjuer per telefon, Skype eller i skriftlig form, kan leda till att man missar viktiga aspekter i intervjusituationen som kan vara av betydelse för hur livsberättelsen senare tolkas och återges av mig. Att sitta ansikte mot ansikte med min intervjuperson gör att det bildas en atmosfär kring oss. Jag kan på ett helt annat sätt känna av situationen vi delar. Hans känslolägen då han berättar sin historia, hans tonlägen när vissa områden berörs och de ansiktsuttryck, starka uttryck eller mindre rörelser som jag tar till mig, medvetet eller omedvetet, och som har betydelse för hur vårt samspel i interaktionsprocessen blir. De fragment av livsberättelsen som i kortare narrativ berättas för mig, kan berättas med mer eller mindre intensitet vars styrka i intensitet kan bidra till hur jag upplever det och också hur jag tolkar in betydelser som jag tror att det som berättas har för min intervjuperson. De små och stora perceptioner, som jag explicit eller implicit får ta del av och som är detaljer vars delar blir till helheter och påverkar vilka intryck jag får. Helhetsintrycket är viktigt utifrån ett etiskt perspektiv där jag hela tiden måste förhålla mig till områden, som jag får intrycket av är känsliga och avgör om hur jag ska närma mig och om jag överhuvudtaget ska ha tillgång till det området. Jag tillbringade två dagar med den intervjuade varpå två längre intervjuer samt en kortare kompletterande intervju gjordes i dennes hem.

Efter en stund av vardagligt prat börjar vi närma oss livsberättelsen genom att jag informerar intervjupersonen om hans deltagande i studien. Samtliga tillfällen spelades in efter godkännande av den intervjuade och det insamlade intervjumaterialet landade slutligen på totalt tre timmar och trettio minuter. Efter den första intervjun hade jag möjlighet att under kvällen bitvis lyssna av det inspelade materialet för att sedan kunna lyfta det vid den senare intervjun för att kunna fylla i luckor och reda ut eventuella missförstånd och oklarheter. Efter dessa dagar när jag återvänt hem påbörjades arbetet med transkriberingen. Den första intervjun transkriberades direkt från muntlig till skriftlig form eftersom jag redan till viss del lyssnat av materialet i sin helhet. Eftersom intervjuerna inte var i sin strikta mening bundna till ett intervjuschema, utan snarare skedde utifrån samtalsdialog finns det med delar som svävar utanför livsberättelsens sammanhang. Dessa delar bedömdes inte som betydelsefulla även under en andra genomgång av materialet så dessa transkriberades ej. Man bör dock ha i åtanke att det kan innebära att en annan än jag skulle kunna ha värderat dessa fraser annorlunda än jag. De finns vissa problem då man med en narrativ metod överför muntliga berättelser till skriftliga narrativ. En viktig aspekt är att det i den muntliga framställningen finns ”tveksamheter och rättelser” som sorteras bort, men som kan vara av betydelse för livsberättelsens framställan (Johansson, 2005. s. 24). Även Riessman (2008 s. 29) lyfter fram problemen med att överföra den muntliga intervjun till text och menar att en ljudupptagning är mer selektiv än en intervju inspelad på video, men inte någon av dessa kan fånga den dynamik som sker i stunden vid intervjutillfället. Hon nämner även att transkriberingstillfället är i stor betydelse förbundet med tolkningsprocessen och redan vid transkriberingen kan det uppkomma fler tolkningar beroende på vem som transkriberar materialet. Jag har i bästa mån försökt att, i den utsträckningen det har varit möjligt, att ordagrant transkribera ord, pauser och muntliga uttryck som jag har uppfattat.

Validitet och reliabilitet

Eftersom det i den kvalitativa forskningen finns en avsikt att studera den subjektiva meningen hos individer finns det andra krav på validitet och reliabilitet än inom den kvantitativa. Som Janesick skriver är det just den unika meningen hos subjektet som är själva värdet för studien och därav fyller krav som exempelvis reliabilitet ingen funktion (Janesick, 1998 s. 51).

Lieblich (i Johansson, C 1999 s. 25) menar att det inom den narrativa forskningen finns olika tolkningar på en berättelse vilket inte ska ses som forskning med bristande kvalitet utan snarare handlar det om att den narrativa berättelsen är fylld med ”rikt innehåll” och att det påvisar forskares möjligheter till olika tolkningar. Något som man ska se upp med är att tro sig komma

till bukt med en intersubjektiv reliabilitet genom att låta andra läsare komma med sina tolkningar. Enligt Lieblich m.fl. (1998 s. 68) kan det vara en fördel att diskutera möjliga tolkningar med olika läsare, men de menar att eftersom det handlar om tolkande går det inte att övervinna reliabilitetsfrågan i denna aspekt.

Enligt Riessman (2008 s. 185) bör frågor angående validitet och reliabilitet ses utifrån vilket perspektiv och teoretisk inramning som studien har och huruvida studien är trovärdig, alltså bestämmas utifrån dessa premisser. Hon menar samtidigt att det finns vissa aspekter av validitet som ändå ska ses som relevanta för de flesta typer av narrativa studier. Däribland handlar det om att för att få trovärdighet måste man som forskare vara tydlig och öppen i alla delar av studien där läsaren ska få följa med i forskningsprocessen om hur de utvecklats och använt metoder som är lämpade för studiens teoretiska hållning och perspektiv.

Enligt Lieblich m.fl. (1998 s. 171-172) finns det en mängd benämningar på kriterier för att utvärdera kvalitén på en studie. De talar om fyra kriterier som handlar om;

- *Studiens bredd och omfattning* i vilket man utvärderar intervjuens kvalitet och där citat regelbundet användas tillsammans med alternativa förslag på vilka förklaringar som kan vara möjliga.
- *Studiens koherens* som internt tar fasta på hur väl berättelsens olika delar sammanhänger och också externt där man granskar berättelsen gentemot tidigare forskning.
- *Insiktfullhet* i det som presenteras, både livsberättelsen i sig och i analysen, där även forskarens egen insikt till sin studie bearbetas. Och slutligen förmågan att kunna leverera en studie av betydelse och att på ett estetiskt sätt presentera rapporten på ett bra sätt (1998 s. 173 samt i Johansson, C. 1999 s.25).

Etiska överväganden

Hur förhåller man sig egentligen till etiska överväganden inom livshistorien som studieobjekt? En människas liv med dess erfarenheter och skeenden är unik och presenterad i sin helhet är den även igenkännbar bland de personer som finns inom intervjupersonens sociala omvärld. Detta till skillnad från de studier som studerar delar av ett liv och som då på ett enklare sätt kan gömma dess ursprung. De facto kan man inte komma ifrån detta problem mer än att anonymisera dess historia i största möjliga mån utan att frånta livsberättelsen dess kontext. För att inte missa den kontextuella känslan i livsberättelsen kommer geografiska orter att vara utbytta och intervjupersonens namn och namn kopplade till arbetsplats eller anhöriga.

Utifrån vad vetenskapsrådet (www.codex.vr.se) ger för råd i etiska frågor finns det sammanfattningsvis fyra områden som är viktiga att förhålla sig till då det gäller humanistiska- och samhällsvetenskapliga undersökningar. De grundläggande kraven på forskning inom detta område är att vi som samhällsmedborgare har ett berättigat krav till skydd mot otillbörlig insyn i ens levnadsförhållanden samt att de medverkande inte ska behöva utstå varken psykisk- eller fysisk skada samt inte behöva utstå förödmjukelser eller kränkande, vars tankegångar finns med i hela processen eftersom man måste ta hänsyn till vilka frågor man ställer vid exempelvis intervju och att man känner respekt för den deltagande och hantera materialet därefter.

Dessa övergripande krav, forskningskravet och individskyddskravet, kan ytterligare konkretiseras och vetenskapsrådet indelar den sistnämnda individskyddskravet i fyra områden. Samtyckeskravet och informationskravet uppfylldes dels då intervjupersonen blev tillfrågad om att medverka i studien och via mail fick deltagaren reda på vad studien och därav intervjun kommer att handla om. Vid resonemang kring anonymitet framkom information till informanten om att den kommer bli offentlig. Då informanten valde att vara anonym hanterades personlig information om intervjupersonen med aktsamhet och gjordes anonym redan vid transkriberingen, då intervjun blir till en skriftlig handling. Materialet kommer endast finnas tillgängligt för denna studie och därmed är vetenskapsrådets riktlinjer uppfyllda.

Det finns dock ett problem när det handlar om etik i livsberättelse. Då vår livsvärld till stor del konstitueras av intersubjektiva förhållanden består våra liv av relationer till andra. Därav visar sig problematiken kring tredje persons valmöjlighet att delta eller ej. I de narrativ som framkommer är det oundvikligt att inte beskriva andra människors handlande och agerande. Och hur förhåller man sig egentligen till denna aspekt? Som sagt innan har jag tillsammans med den intervjuade kommit överens om att anonymisera det som framkommer och det skulle då kunna fungera som ett någorlunda skydd från en otillbörlig insyn även för tredje person och deras privatliv.

Metod för analys

Lieblich m.fl. (1998 s. 62ff) menar på att det finns en mängd olika sätt att förhålla sig till narrativ analys och för att organisera och klassificera har de satt upp ett förslag till en modell med olika dimensioner. I denna studie kommer jag att förhålla mig till det holistiska-innehålls perspektivet. Analysen utifrån detta perspektiv handlar om hela eller delar av individers livsberättelser och man fokuserar här på berättelsens innehåll. Författarnas råd är att utifrån ett fenomenologiskt sätt försöka urskilja mönster och teman för att sedan försöka hitta begrepp till dessa. (Johansson, C. 1999 s. 21,). Som Lindgren (2011 s. 92) nämner finns det ingen färdig

tillförlitlig modell att luta sig tillbaka på, utan att det handlar om en kreativ process där man måste hitta sitt eget sätt att utforska materialet på.

Analys/resultat

Några reflekterande tankar om Kurts liv ur ett helhetsperspektiv

Jag har inspirerats av det sätt som Lieblich m.fl. (1998 s. 62ff) skriver om hur man tar sig an och närmar sig det material som ska analyseras. Efter att ha lyssnat igenom materialet läste jag igenom det transkriberade materialet flera gånger för att få ett helhetligt intryck för hur livsberättelsen växer fram. Efter att ha läst igenom materialet första gången riktades min uppmärksamhet mot hur intervjupersonen påbörjar sin berättelse om hans liv. Tecknet (P) symboliserar en längre paus, *I* för intervjuare samt *K* för Kurt. Låt oss ”lyssna” till honom;

I= Asså vad tänker du själv? Kring livet liksom? Om du har ditt liv framför dig liksom. Var börjar man och hur skulle du beskriva det? hur skulle du berätta det?

K= Från idag?

I= Nja alltså ditt liv?

K= Mitt liv från början då (P) det har varit brokigt hela vägen.

I= Brokigt?

K= Ja men krokigt, upp och ner och faan och hans moster så det var ju som berg och dalbana.

Det som är intressant med detta citat är hur min intervjuperson beskriver sitt liv i sin helhet. Med en återblick på sitt liv, reflekterar han och slutligen uttalar en kortfattad utvärdering av det. ”Det var brokigt”. Ett liv med ned- och uppgångar och som han närmast beskriver som en berg- och dalbana. När vi senare kommer ta del av hans livsberättelse kan vi få en inblick i hur han menar och jag släpper detta citat för en stund.

Det andra som jag upplever karakteriserar hans liv är att det har inneburit många resor och han har flyttat runt en hel del under sitt liv. Jag tänker att han är den resande och rotlösa individen och undrar samtidigt vad han själv skulle tycka om den benämningen. Jag tror att han skulle hålla med om honom som ”resande”; att resor betyder mycket för honom bekräftar han vid ett senare tillfälle i intervjun. Däremot ställer jag mig tvekan till ”rotlös”. Här måste jag se bort från min livsvärld och mitt för givet tagande om hur världen är och försätta mig med ett öppet sinne och resonera kring just begreppet ”rotlös”. Ett begrepp som för mig och säkerligen många andra förknippas med att ha en platsbunden trygghet. Men kan det vara så att det för honom snarare handlar om att trygghet är något som han förknippar med något annat än just den

platsbundna tryggheten som jag gör. Kanske är det ett bidrag från hans erfarenheter i livet, där ett hem inte har den stabila rumsliga placeringen, som till mångt och mycket beror på hans många flyttar och resor som karaktäriserar hans uppväxt och yrkestid och som kan tyda på att trygghet för Kurt inte är lika platsbunden för honom som för mig.

Ett helhetsperspektiv på ett liv, när någon ser tillbaka på sitt liv, skulle kunna ses som en konstruktion som ordnas i livet självt som fenomen. Den kronologiska ordningen är förmodligen inte i många fall den ordning som gör livsberättelsen meningsfull, utan snarare kan vi se livets skeende i den inre tiden, la dureé. Fragment av meningsfull livserfarenhet som kretsar kring fenomenet och utgör dess betydelse i sin egen tidsmässiga placering.

Efter en andra läsning av materialet börjar jag för mig själv i tankarna sortera Kurts liv i kronologisk ordning, förmodligen för att jag som lyssnare och läsare vill få struktur på det som berättas. Det är faser i Kurts liv som växer fram såsom barndomen, uppväxttiden, tiden på sjön, vuxentiden och tiden som sjukpensionär eller den tid som vi skulle kunna beteckna som nutid. Denna strukturering av materialet är viktig för mig för att jag ska få koherens mellan de kortare narrativen som ”presenteras” för mig. Min uppmärksamhet riktas även mot hur relationen ser ut till hans biologiska mor och till vissa saker som upprepas i historien och som skulle kunna ses som symboler för något mycket större, men detta kommer jag ta upp senare då jag fokuserar mer specifikt på vissa områden i Kurts liv.

Kurts livsberättelse

Jag kommer nu att beskriva Kurts liv i kronologisk ordning. En livsberättelse berättas ofta i form av fragment av en helhet som inte följer en tidslinje; Mindre delberättelser förtäljs utifrån vad som kommer upp i minnet. Det är narrativ som skapas genom associationer, där en berättelse ger upphov till andra berättelser och ofta dras paralleller mellan en berättelse i tid och rum till en annan berättelse som skett i en annan kontext. Så var det även i fallet då Kurt berättade om sitt liv vilket innebär att jag i efterhand har fått ordna de olika fragmenten till en kronologisk berättelse.

Barndomen i Finland

Kurt föddes i ett mindre samhälle i södra Finland i slutet av 60-talet. Han var mellersta barnet i syskonskaran av tre varav han hade en äldre syster och en yngre bror. I Finland gick han tre år i skolan. Kurt minns den finländska naturen och om hur han sprang i skogen, lekte indian och cowboy utan att riskera att träffa på vare sig orm, björn eller varg som fanns i den svenska naturen. Efter att föräldrarna skilt sig levde han ett år tillsammans med sin mor och sina syskon

i Finland, innan modern bestämde att de skulle flytta till Sverige. Det året efter skilsmässan var Finland inne i en lågkonjunktur och Kurt berättar om levnadsförhållanden som präglade Finland under den här tiden. Han beskriver att det var stor misär i Finland jämförelsevis med Sverige;

"Jag gick ju tre år i skola där. Men det var ju stor misär i jämfört med vad det var i Sverige. Vi hade ju knappt mat på bordet. Det var jävligt tufft. Då var det inte att man skulle få några nya cyklar och så. Inga kläder eller nånting utan det lappades och lappades och lappades tills det var slut."

I berättelsen om Kurts barndom i Finland framkommer det att detta var en bra uppväxt. Trots att denna tid i berättelsen speglar ett Finland som i slutet av hans vistelsetid där präglades av ett land i misär och att han upplever sina föräldrars skilsmässa, upplevde han denna tid som bra. När Kurt berättar om skilsmässan finns det ett segment som kommer att utvecklas till att bli en motsättning och stridighet om "sanningen" och om vem som äger rätten att uttala sig om den. Det handlar om moderns åsikt om att Kurts far "söp". Från ett helhetsperspektiv på livsberättelsen är det något som Kurt återkommer till och konflikten lever kvar än idag.

"Ja jag var ju så liten men det var ju, då tyckte man att den var bra. Man såg ju aldrig problemen som dom hade och..." "ja det var ju ordkrig om man säger så men så är det ju i alla förhållanden, så det spela ju inte så stor roll men det var ingenting så att det var misshandel eller något sånt där. Det var inget sådant som orsaka skilsmässan det har jag aldrig fått reda på utan hon sa bara på grund av att, påstod att farsan söp."

Flytten till Sverige

När Kurts föräldrar skiljer sig flyttar hans far till Sverige. Ett år efter hans föräldrars skilsmässa flyttar han tillsammans med sin mor och sina syskon till Sverige och till den stad som han lever i idag. Om hans fars flytt och hans egen flytt tillsammans med sin familj säger han så här;

"han tog ju alla pengar och stack till Stockholm och köpte grävmaskin och... starta ett nytt liv där."

"Fanns inga jobb där. Och det var ju bättre för en ensamstående med tre barn och bo i Sverige. Och moster hade flyttat hit först. Och så ville ju hon ha hon ville komma det där och då var det väll en ursäkt att ja hon hade hjälp här om det behövs i och med att hon har sin syster här. Men det min moster har varit mer som en morsa för mig än vad hon har varit... så det..."

Jag frågade honom vad han minns från flytten till Sverige och om att det måste ha varit en förändring att flytta till ett annat land;

*K=Ja, det var lustigt när man kommer från *stad* och så kommer man ner och så ser man rätt långt. Och då såg man ju bara bergen så det första, är det där fjällen sa jag. Det var det första man ville, det första man förknippa med *staden*. Och sen var det att, man ville ju att det skulle vara snö. Vi fick ju aldrig någon snö där i*

södra Finland alltså. Det var nån vinter som det var så pass att det var väl en trettio cm men det kom inte något mer.”

I=Så du var lite förväntansfull då?

K=Ja man ville se vintern och då var det ju snö här. Då var det så att det kunde komma en och en halv meter snö på vintern. Så är det ju inte nu inte. I år har de väl haft 2 dm i vinter men sen har det regnat bort. Det är värsta Stockholmsvintern här.

Flytten var full av förväntan hos Kurt inte minst att få se en annan natur än den som han var van vid. Snöfjället lockade och förnimmelsen av godisbilarna förstärker det lilla barnets förhoppning och anteciperande kring hur denna flytt skulle uppfylla förväntningarna.

Kurt åkte många gånger ner till sin far i Stockholm vilket var en viktig resa för honom. Men i glädjen över att få resa ner och träffa sin far tar även en annan mörk historia sin början. Moderns anklagande om att fadern var alkoholist kom att innebära splittringar för Kurt. En distansering från hans mor och en försvarsställning för hans far mot modern. I denna period startar succesivt en livslång konflikt mellan Kurt och hans biologiska mor;

K=Ja men det var roligt. Men det var ju, hon hade matat honom med så jäkla mycket skit så när vi var nere hos han första gången, vi var bara nere över helgen första gången vi for ner. Man ville ju inte åka därifrån. Det är ju, men det är ju förståeligt. Men det var ju...

I=Var det redan en dålig relation mellan dig och din mamma då, eller?

K=Nej. Men det blev allt mer och mer ju mer man insåg att hon, var bara lögn när hon kom... så...

I=Men du sa nånting om skuld också att du fick skulden?

K=Ja men, ja det, ja hon, ja hon var ju tvungen att göra av med aggressionen på nånting.

I=ja

*K=så jag fick stryk. Hundkoppel och elsladdar och... fick gå ut och plocka min egen björkkvist så när man kom in så fick man rapp i arslet på mig. Så du förstår varför jag har sagt att hon aldrig ska få se *hans son*.”*

I=Var det bara du som fick stryk eller var det dina syskon också?

K=Nä det var bara jag som fick.

I=och det var det du menar med skuld då?

K=Ja man vart ju som en hackkyckling.

I=och du tror då att det berodde på din relation till din pappa?

K=Ja.

Utifrån Riesmann Så ska man vara observant på vad som berättas i början och i slutet av en livsberättelse. I detta fall var det något Kurt kom att tala om ganska omgående vilket bör tolkas som en bland det mest betydelsefulla händelserna för hur han retroaktivt tittar tillbaka på sitt liv. I samband med det citat jag inledde Kurts berättelse med, där han beskrev sitt liv som brokigt och som en berg- och dalbana följde detta med ”*Ända tills det att jag var tolv och insåg att jag inte kunde bo hemma längre*”. Det han syftade på här var den intrig som utvecklades i och med hans faders död. Jag kommer återge denna berättelse som det berättades för mig eftersom det visar en upplevelse tidigare i livet som ligger till grund för en konflikt som lever kvar än i Kurts liv. Trots att hon är avliden sen några år tillbaka riktas tankarna mot henne som ett levande objekt. När han berättar om detta utspelar sig händelser i både dåtid och nu tid;

*K= och... det började med att farsan dog två dar innan jag fyllde 11, innan jag fyllde 12 år... och sen då... det var ju ... jag fick ju ta skulden för allting. ja.. arh. Ja och det var mitt fel... för att min biologiska mor hon påstod att min farsa var alkoholist. Men han var inte alkoholist i mina ögon. Han festa och det gör väl alla men han var inte alkoholist. Och det har levt kvar och kvar för att alla har lyssnat på henne men ingen har lyssnat på mig för jag har... jag for, farsan flyttade till Stockholm och morsan flyttade med oss hit... och... och hela tiden var det att farsan... när vi skulle ner till honom och så, gick det att lita på att... han var och hämta oss på *flygplatsen* för han kunde ju lika gärna vara full. Och jag visste ju att det var fel. Vem stod när vi kom, vem står och hämta oss när vi kom ner? Det var ju han. Och det har gått fram tills... kärringen dog fram till två år sen. Tre år sen.*

I= Din mamma då?

K= Ja det är kärringen... ja, det var så lustigt för då ringde min moster och sa att dom har hitta 'an. -Vaddå hitta 'an. Vars har hon varit da? -nä men hon är ju dö. Jaha. Och det ringer du till mig och talar om sa jag. Jag har ju ingenting med den där kärringen att göra sa jag. Så mycket, så goda tankar har jag om kärringen.

I= Var det för att det blev en slitning där mellan din pappa då?

K= Ja men det var ju hon... Hon sparkade ut honom och hon ångrade sig väl. Hon fick ju inte dom pengarna hon ville ha från boet.

Vid ett senare tillfälle återkommer den stämpel som alkoholist som han anser att hans mor tillskrev hans far och som han förnekar. I hans värld var han inte alkoholist; ”*ja men jag har ju upplevt det själv. Sett det med mina egna ögon. Han var inte alkoholist.*” Eftersom han var den enda som hälsade på honom bidrog det till hans starka bild om vad som var sanningen i det här avseendet. Kurts perspektiv utgörs av hans hic medan hans mor utgår från illic. Den gemensamma världen och synen på fadern i den världen är beroende av de bådass individuella och unika relevanssystem och kunskap men det finns också en skapad idealtyp, som grundas i

den historiska och kulturella synen om ”alkoholism” eller kanske snarare ”alkoholisten” som de båda, både Kurt och hans mor, typifierar utifrån var sitt sätt.

Utkastad

I och med faderns död och den skuld som han ansåg tillskrevs honom tog livet en ny vändning;

”Men i alla fall så då... jag var alltid ner till farsan. Och... när han dog så fick jag allt jävla skuld så då rymde jag hemifrån. Tillslut så var det i maj då hade jag kommit hem igen dåra. Så fråga hon bara en dag, vad har du för färg på tandborsten? Jaha tänkte jag nu ska hon ha iväg mig. Så jag spela ju med då och tänkte fan när kan jag sticka? Och så vart det på ungdoms psyk. Och så skulle de ha in mig och prata på ett rum. Aldrig ni får inte in mig dit sa jag. Så lyckades jag då att de skulle gå in först och sen skulle jag komma sen men när dom hade gått in och stängt dörren sprang jag. Så hade jag ju några minuters försprång.”/... / ”...de skulle ha in mig på ungdoms psyk. Och sen var jag på rymmen i tre månader och tillslut hittade de mig och då låste de in mig på ungdoms psyk. Så hamna jag på barnhem. Fosterhem. Fosterhem. Fosterhem. Fosterhem. Tills jag var tretton, jag var fjorton. Då hamnade jag utanför stan hos ett par som hade hästar. Men det var ju bra tills man skulle ha kläder. Man såg ju att de hade fin bil och fyra travhästar som sprang på travet och men man fick ju inga kläder. Då skulle man gå i lump. När de andra går i kläder. När deras barn gick och handla och kom och visade nyaste lewisjackan, nyaste addidasskorna.”

Då Kurt var på rymmen var det inga problem för honom att hitta någonstans och sova. Såsom han nämner ”... men det var ju så många andra som tog hand om en alltså när man var på rymmen man bodde hos kompisar och allting”. Kurt hade inte bara ett socialt nätverk runt honom han hade också sin moster som han beskriver en bra relation till. Speciellt hennes man som beskriver var nästan som en far till honom, en trygghet i livet. Han tog bland annat med Kurt och fiska så han kunde komma bort ett tag hemifrån. Stunder som för honom var viktiga. Kurt berättar om flera fall där tiden i fosterhem inte har varit bra. När jag frågar hur många fosterhem som han har bott i börjar han räkna. Medan han räknar ändrar han på frågan som jag ställt och omformulerar den till hur många gånger han, under en period av fem år, hade flyttat;

I= Hur var det på fosterhem? Hur många..

K= Oj...om man räknar barnhem, många flyttningar har jag gjort. en två tre <räknar högt>. tretton flyttningar från det att jag var, få se nu, tretton tills jag var 17.

Jag tolkar denna omformulering som att han inte anser att det är just hur många fosterhem som han har varit på som är viktigt, utan snarare om hur Kurt som barn/ungdom slängdes runt bland olika ställen. Det speglar även en historisk och kulturell inblick i hur samhället fungerade utifrån hans livsvärld. Han beskriver vad han förknippar med fosterhem utifrån sin egen erfarenhet av dem i jämförelse vad det krävs för par som vill adoptera;

”Som det där med fosterhem. Det jag associerar till fosterhem det är ju. Misär. Det är ju alltså det här var på, i början på, det var 80. Och vem som helst fick ju ta hand om fosterbarn. Om man tänker på dom som vill adoptera. Dom vart ju synade och blev lobotomerade nästan och dom gick ju nästan upp i arslet och syna dom ända upp i halsen innan dom kunde godkänna dom. Och hittade dom en dammtuss i ett hörn, nej det var ju skadligt för barnet. *Men fosterbarn. Det fick vem som helst ha.*”

Till slut hamnade Kurt hos en fosterfamilj som han trivdes bra i. Den uppfattningen jag får är att Kurt känner sig likvärdig deras andra barn. Det var ingen särbehandling mellan dem; det som de andra barnen fick, fick även han. De som var hans fosterföräldrar är de som han sedan dess betraktat som mor och far och deras barn som hans bror och syster. Den respekt som jag tror var meningsfull för Kurt kan belysas följande;

*”Det första hon gjorde var att hon syna mina kläder. Och så ringde hon bara och sa att vi måste få en garderob åt honom. Ja med vad sa dom. Allt sa hon. Och ändå hade jag nyss köpt en jacka och jag hade nya byxor men jag hade ju bara ett par så de andra var ju slitna. Och så måste han ha en cykel. Han måste ta sig någonstans. Han kan ju int’ bara gå eller åka buss, det är bättre att han cyklar så han får motion sa hon. Så fick jag cykel och så fick jag ny garderob. Hur mycket de spara för att köpa senare det vet jag inte men jag fick ordentligt. Jag var då nöjd i alla fall. Och det spelade ingen roll, om vi for, dom var ifrån *stad* och stannade alltid på typ överskottsbolaget. Fast det var med kläder, riktiga märkeskläder. Så varje gång vi passera klädde hon upp jag och brorsan. Syrran var lite äldre så hon bara nej! Såna där går inte jag i. <skratt>”*

Livet som sjöman

Sjömanslivet introducerades av en vän till Kurt och som kom att bli den bästa tiden i hans liv;

”När jag var 16... så... en kompis som skulle åka på sin första jorden runt resa som sjöman. Och då for jag förbi han och skulle säga hej då. Och så då frågade jag hur fan det funkade. Och så berättade han då att man fick bra betalt och man får jobba övertid. Men va faan det här är nått som passar mig.”

Genom den kunskap som Kurts vän delar med sig av väcks ett intresse hos Kurt att detta yrke skulle passa honom. Men frågan är om det bara är pengar och övertid som styr valet av yrke. Det som kan kopplas till sjömannayrkets innebörd är också vad som har framkommit av tidigare människors erfarenheter. Den historik och kultur som omger yrket leder till en viss förståelse och kunskap för hur yrket utförs. Med denna idealiserande bild av sjömansyrket applicerar Kurt samtidigt in vissa beskaftenheter som bildar dess innehåll om vad yrket handlar om. Utan att själv äga erfarenhet av yrket tror han sig att det skulle passa honom. Om det inte vore för denna medmänniska som fanns inom räckhåll för Kurt skulle inte intresset ha blivit så starkt att han medvetet agerat för att söka jobb som sjöman, vilket skulle komma att bli den bästa tiden i hans liv.

Att denna tid varit den bästa i hans liv lyser också igenom i intervju. Kurt beskriver sin kärlek till sjön med att ” ... *men det är en frihet. Det är du och båten. Det är inte du och någon annan utan det är du och båten. Så det är bara grynerna som man måste hålla sig undan.*”. Men för Kurt handlade det också om det sociala livet då han vid ett tillfälle nämnde att det är folket som gör båten. När Kurt berättade om denna tid blev det många skratt och det märktes att Kurt gillade att berätta sina erfarenheter ute till havs;

I= Har du blivit rädd någon gång när det stormat?

K= Ja jag vakna en gång efter att jag haft nattvakten och så kliver jag upp och ska äta frukost då ligger alla möbler och tv apparater ligger och åker fram och tillbaka. Och alla möbler uppe i mässen och allting låg bara huller om buller. Och så då det blir ingen frukost. Och alla satt ju bara ner och höll fast sig och man tänkte hur fan ser det ut på bryggan? Och så gick jag upp för att hjälpa han som hade vakten då. Ja man fick ju bara plocka pärmar och allting åkte ju bara fram och tillbaka. Kaffe bryggare och allting. Och då kom det en sån där kast våg och då la sig båten nästan på sidan. Men skepparn var bra, han var lugn. Han sa bara –gira 3 grader babord <Kurt skrattar> man försöker hålla kurs och ska åka ett dygn kan man hamna långt bort. När Jan Heweliusz sjönk var vi åtta timmar ifrån.

I= Vad var det?

K= Jan Heweliusz det var en båt som sjönk utanför Östtyskland som det var då. Den slog runt med passagerare och allting. Då var vi åtta timmar ifrån så fick vi vara stand-by i två timmar innan vi fick fortsätta. Vi var åtta timmar ifrån och de skulle ha oss stand-by och så var det natten före Estonia sjönk. Hade vi brand i en hytt ombord.

I= Var ni ute den kvällen?

K= Ja vi var ute den kvällen, vi var mitt på Nordsjön. Men vi fick ju liksom inte reda på så mycket när vi var där ute utan det var ju mest med sån dära tt:s nyheter som de skicka via telex. Man väntade ju bara tills man kunde komma nära land så man kunde se på tv eller nånting. Sen har man ju haft gudomliga dagar. Det var ju som det var -94 var helt suveränt. När vi grävde guld i USA. Då gick vi ju, vi gick så nära kusten så vi fick in ljudet på tv:n och skepparn sa att vi kan inte gå närmare för då ifrågasätter dom om vi ska se fotboll eller om vi ska jobba.<skrattar>

I= <skratt>

K= Men vi fick ljudet och det vi fick höra var ju bara Bralin, Dahlin, Fafelli <Skratt>

I= <skratt>

Detta stycke är intressant i den bemärkelsen som Adelswärd benämner ”Flash-bulb memories”. Både Heweliusz och Estonia var två båtkatastrofer som satte spår i vår kultur. När vi får nyheten om gemensamma kulturella händelser knyter vi an händelsen till rum och tid. Även fotbolls-VM -94 skulle i detta fall kunna ses som ett Flash-bulb memory. Trots att VM -94 handlade om flera olika händelser associerar vi skeendet till minnen om var vi befann oss, och vad vi gjorde.

Arbetet på sjön innebar att han var ute till sjöss under några veckor, som längst åtta månader i sträck, och sedan motsvarande veckor i land. När han var hemma umgicks han med raggare och fick så att säga "kromad armbåge" men den lediga tiden använde han även till att resa. Resandet är det som jag anser karaktäriserar hans liv mest och är även en viktig del i Kurts liv.

I land för gott

En viktig händelse och vändpunkt i Knuts livsberättelse var när hans son föddes. Men frågan är vad som egentligen var vändpunkten i berättelsen? Kurt befann sig på sjön när sonen föddes och det var när Kurt stod inför valet att vara med på sonens dop eller åka på hans drömrresa jorden runt som nog snarare ska ses som vändpunkt;

*"Hade precis gått från Dublin. Och efter två timmar så ringer hon och skepparn vägrade att köra in till Belfast och släppa av mig. Ja sa jag betalar hemresa och allting själv. För då hade jag hunnit hem. Då hade jag tagit nattflyg och så. Han är ju född 8 på morgonen så jag hade ju precis landat på flygplatsen i såna fall så hade han ju varit nyfödd då han kom. Jag hade ju missat ändå men hade ju varit nära. Han var en vecka gammal när jag såg han. och då ringde dom från *stort rederi*en av världens största och frågade om jag ville ut och jobba. Och så frågade jag hur det funka och tre månader och åka jorden runt. Självklart sa jag. Men jag måste vara hemma på dopet. Och det här var, de ringde i maj och dopet var i juni. Ja sa jag men det passa ju bra. Det är fjorton dagar efter dopet så får du åka ut. Men då hade de så bra vind på väg hem från japan för de går direkt från japan upp till Bremerhaven i Tyskland och sen upp till Göteborg. Och då vart det nått tjafs ombord på båten för han som jag skulle lösa av skulle absolut av i Bremerhaven. Så jag fråga kan inte annan, kan du inte skicka nån annan som tar hans plats dåra. Så tar jag den andra människans plats i Göteborg. Nej det är inte upplagt så. Nej sa jag då vart det kortare och kortare restid. Och så sa jag det jag kan ha väskan packad så fort dopet är klart så kan jag åka. Nja sa dom då var det att jag skulle åka före dopet sa dom. Nä men då skiter jag i det då. Så då kasta jag sjöfartsboken i skåpet och så har den legat där sen dess."*

Båda händelserna ligger högt i relevanshierarkin och för att förstå det måste vi sätta oss in i Kurts livsvärld som sjöman. Jorden runt resan var en dröm som han än i dag önskar att han hade haft möjlighet att göra under den tid som han var på sjön. Jag kan tänka att det också fanns en viss prestige i att ha arbetat för det rederiet, men även fast sjömannatiden var den bästa i hans liv var sonens födelse det mest betydelsefulla i hans liv. Kanske var det att just dessa händelser krocka, som hade så stor relevans för Kurt, som bidrog till den drastiska beskrivningen om hur han kasta sjöfartsboken i skåpet och klippte banden med sjön. För att göra Kurt rättvisa bör jag i detta sammanhang nämna att hans son betyder otroligt mycket för honom och att valet inte var svårt på det sättet.

Olyckorna

Epifanier i livet kan ses som dels en enstaka händelse i sig i sig, men även ett förlopp av flera händelser som påverkar våra liv. Kurt var med om en bilolycka vars skador påverkade hans efterkommande liv.

*”ja. Så då körde jag tidningar och så då tog det slut mellan jag och exet och bodde utanför stan. Och så var det en kille som jag jobba hos på samma företag. Jag körde ju morgontidningarna och så körde han expressen upp till *ortnamn*. Och sen när han kom tillbaka så hämta han upp mig. Och så for vi och äta frukost för jag hade rabatt på hotellet där man kunde äta hotellfrukost. Och så skulle vi hem. Och så då... han låg väll på en hundrafyrtio hundrafemtio så körde han ner i en grop så ena bakdäcket explodera och så bromsa han. Får man ju aldrig göra när ett däck exploderat. Så bilen ställde sig bara på tvären och ut i skogen. För hundra meter efter skogskanten och voltade och höll på. Vaknade upp när bilen låg upp och ner. Så det var en riktig smäll. Jag drog på mig fem diskbrock och kraftig whiplash med kronisk migrän och kronisk tinnitus som följsjukdom på whiplash. och då jag jobbade ett år efter och sen var det... jag hade så jäkla ont i bröstet. Så jag kunde inte gäspa.*

”Så jag lovade åkaren att jag skulle köra över semestern. Sista dan jag jobbade var första augusti 2002. Och sen... då gick jag och sjukskrev mig. Då for jag ner till Rhodos. En fjortondagars semester och blåste 25 tusen. Med resan. Resan två och ett halvt. Så jag hade värsta partyresan. Då sprang jag på en sjukgymnast därnere. Och han var från Göteborg. Så han kände mig på nacken och sa att du inte ska jobba en dag mer sa han. Och jag lydde hans råd. Och så har jag då bråkat med sjukkassan i tio år, eller tolv år stal de av mitt liv. Men det... och de skulle ha mig till att ha sjukpension. Och jag sa jag vägrar att ta sjukpension. Det måste ju finnas nån återvändo.”

Denna händelse var inget som Kurt aktivt själv kunde påverka utan hans relevanssystem kom att förändras i samband med att olyckan inskränkte delar av hans liv. Schütz skriver här om yttre relevanssystem som åläggs oss och begränsar oss i vilka val vi kan göra och vilka handlingsmöjligheter vi har, vilket Kurts trafikolycka vittnar om. Kurts möjligheter begränsas inom ramen för vad han nu har möjlighet till. Bilolyckan, epifanien, bidrog till en livsomställning som för Kurt innebar en förändring i hans liv. Det yttre relevanssystemet satte gränserna för hans möjligheter. I hans inre relevanssystem finns utrymmet för vilka val och handlingar som Kurt kan påverka, det som finns inom räckhåll för honom. Ett exempel är då sjukkassan föreslår att Kurt ska bli sjukpensionär vilket var otänkbart för honom. Som han berättar var det då, i det nuet, en skada som bara var tillfällig och hans liv skulle återgå till det normala igen. Det är först i efterhand, med distans till händelsen, som Kurt har fått insikt i att skadan inte bara var tillfällig och att sjukkassan skulle hjälpt honom att inse att det var kört. För honom själv blev vändpunkten konstaterad efter två efter varandra tätt påföljande hjärtinfarkter eftersom han då insåg att det var kört, han var slut.

Arvet

"...när döden kommer in i ens familj. Den som var först in i lägenheten efter, och hitta henne var ju min så kallade lillebror. Han ringde direkt sin syster. Plockade bort allt av värde. Och sen när det var dags om att jag skulle få ta del av arvet. Vad finns det där att hämta sa jag? - Det jag skulle vilja ha är mina grejer som jag hade sen jag var liten. -Ja vad är det då? -Ja det är allt lego. Men det fan snott syrran redan. Jag hade en hel flyttlåda med lego.

I=skapade din mamma en attityd så det blev spänningar mellan er också eller?

S=ja det gjorde hon ju. I och med att det ju, dom var inte lika ofta ner till farsan som jag var. Dom var ju inte alls, dom var ju inte lika för dom. De var ju fullmatade med skit hela tiden. och sen var det att, när farsan dog. Fanns det en myntsamling, och den sa jag att den vill ju jag ha. Den hade inte jag fått ta del av i och med att hon sparka ut mig. Jag var inte, jag var ju minderårig då så det var ju mors, kärringen som tog hand om det. Men då sa jag att jag vill ha ut min myntsamling sa jag. Ja vi skulle dela lika då med allting då. Men vars är mina grejer dåra? Då får ni ta fram dem först. Och jag har inte fått den myntsamlingen heller.

Moderns påverkan på Kurts syskon gjorde att det mellan dem skapades en spänning. Kurt hamnade utanför i sin biologiska familj. Även fast han inte gjorde anspråk på hans biologiska mors saker var det betydelsefullt för honom att få tillbaka det som var hans. Kurt lägger stort värde på den myntsamling som hans far hade. Förmodligen ett symboliskt minne av den relationen som han hade till sin far. Hans vilja är att hans son ska få något av honom för han har inte fått någonting, men jag tolkar det inte som att det är det materiella värde som Kurt vill ge honom utan snarare handlar det om det affektiva värde myntsamlingen har för Kurt och som Kurt vill förmedla; En känslobetydelse av hans far. Som Kurt berättar har han i alla fall fått sett honom på kort;

*"Ja men det är ju från pappas tid. Men det är för att jag ska ge den till *sonen*. Så han ska få någonting. Han är ju utan allting, allting har ju gått till mina syskons barn. Det enda som, han har ju nu har ju jag haft sån tur att jag har ju fått massa fotografier från den här mostern som hon har haft så han har ju sett sin farfar på kort i alla fall.*

Upprättelsen

Egentligen talar denna berättelse för sig själv. Men det kan ändå vara värt att nämna hur vi i relationer till andra delar med oss av kunskap som antingen bekräftar eller omkullkastar vår livsvärld. I detta fall så bekräftade detta Kurts "sanning" om att hans far inte var alkoholist;

"Och lustigt, i fjol somras då fick jag ett samtal... och då var det farsans arbetskompis och ungdomskompis från Finland. Så han ringde och förklarade för

jag hade besökt han tidigare, men han hade flyttat till Helsingborg. Och han har inte varit ute i telefonkataloger eller något sånt där och internet eller nånting. Så jag sa va bra att du kommer nu och att du tar kontakt med mig för du får prata med mina syskon och förklara en hel del för dom. -Ja nog kan jag väl det sa han. Har du något bra att säga om farsan då för alla tror att han är alkoholist. -Han hade en utsliten höft så han kunde knappt gå. Och så frågade man hur är det med dig, har du ont eller? Neej men alltså jag har tre barn som jag aldrig får se sa han. och så sa han att det fanns tre saker som han, jag och mina två syskon. Det var de enda sakerna han tänkte på. Sen att han hade en höft som var utsliten så han knappt kunde gå, det sket han i. Och hoppas att han har ringt och talat om det för mina syskon. Så det kommer fram. För då får dom ändå ett vägsäl i sitt liv för det är, de har ju varit fullmatade med skit hela tiden och då får dom se vilken kärring dom har varit och haft som mor.”

Identitet(er)

Jag har lämnat utrymme för att skildra hur Kurts identitet förmedlas, skapas och återskapas i denna livsberättelse och även visa genom mina tolkningar om hur kontextbunden en identitet egentligen är. Två tydliga markeringar kan utläsas i intervjun där den ena kom fram när vi diskuterade svensk politik och däri även diskussioner kring Sverigedemokraterna. Han berättar om att vissa människor menar att han borde rösta på SD eftersom han var raggare. I hans svar framträder då den finska identiteten som han tar till sig; ”*Nej men jag är ju invandrare sa jag. Jag kan inte rösta det är mot mina principer som invandrare att rösta på SD. -Men du är ju lugn du är ju svensk. Nej jag är invandrare, vars drar du gränsen?*”, ”*ja om man tänker jag är ju invandrare från Finland. Jag är ju svenskmedborgare. Men ska man hård dra det så.*” I detta fall blir ställningstagandet avgörande i en situation för att visa vem man är.

Det finns även andra tecken på olika sätt som Knut försöker reproducera eller motsätta sig en identitet som i detta citat; ”*ja då är man ju sjöman. Ja jag gjorde ju 16 år. Haha ja jag kan ju inte säga att jag är sjukskriven <skratt>*”. Yrkesidentiteten och den stolthet som sjöman är det som Knut uttrycker tydligast under hela intervjun vilket också visar sig senare under intervjun då jag frågar om att vara raggare blev till en identitet; ”*Nej inte på så vis jag gick ju inte runt med väst och sådana grejer...//... nej nej va fan jag var ju sjöman.*”.

På resande fot

Något som jag nämnt tidigare är resandet ett utmärkande drag i Kurts liv och som han själv nämnt att det varit en stor del av hans liv. Det har till och med blivit ett slags motto i livet som han gärna överför till sin son då han menar att upplevelsen av resandet är en rikedom;

”Som jag har sagt till *sonen* det är så fort han får pengar köp inte en ny bil, köp dig en bil. Du behöver inte köpa en lägenhet du kan hyra en lägenhet. När du har råd så köper du ett hus eller bygger ett eget hus men alla, vem som helst kan komma och ta din bil, vem som helst kan gå in i ditt hem och ta din dator som du köpt för dyra pengar, bara för att du vill ha en exklusiv dator. Du kan ha en exklusiv tv den försvinner. Allt. Gillar du att ha guld och smycken på dig försvinner de om någon går in i lägenheten. Men om du far ut och reser. Ingen kan ta dig ifrån dina upplevelser. Och det är en rikedom att ha upplevelser. Det är den bästa rikedom du kan ha. Han har varit tre gånger på grand Canaria, fem gånger till Spanien.”

Berättelsen innehåller mycket som frestar en till tolkning. Kanske har hans livserfarenhet bidragit till en viss syn på materiella saker. Kanske är det samma sak med resandet som utifrån hans erfarenhet bara har gjort honom gott. Att se upplevelserna som en rikedom är också visdom han gärna överför till sin son. Hans lärdom från upplevd erfarenhet som förs över från en generation till en annan.

Framtiden

I framtiden finns det en dröm om att vara i Thailand, där han hör hemma enligt honom själv. Där lever man enkelt och utan den materialism som finns i det svenska samhället. Han har nyligen skaffat sig en flickvän där men vill inte att hon ska komma till Sverige mer än på besök; ”*Hon kan komma hit i fjorton dagar eller någonting men inte mer för att det är. Kommer hon hit och hon är här och får en massa intryck från Sverige så förstör jag hon. Jag vill ha henne som hon är nu. Jag vill inte ha henne som någon annan. Då kan jag lika gärna skaffa en kärring här nere*”. Hon är hon och det är hon bara i hennes livsvärld. Kurt vill inte att hon ska bli socialt anpassad till det svenska mönstret, för det hon skulle anpassas till är det han vill komma ifrån.

Ett av de stora projekten som Kurt har och det som han anteciperar; Att leva livet och ett upprepat mantra i intervjun; Ta tillbaka de stulna åren. Många av de handlingar som han utför idag riktas just mot det målet att komma iväg till Thailand. Kurt lever sparsamt här hemma och unnar sig ingen lyx ”för-att” han spar pengar så att han kan leva livet där borta och när han är

där borta kommer han förmodligen att förklara sitt beteende med ett sparsamt leverne som ”därför-att” han skulle nå sitt anteciperade mål; att komma dit.

Slutdiskussion

Det här är min tolkning av Kurt i hans livsvärld. Om materialet hade lästs av någon annan än jag hade förmodligen både tolkningarna och presentationen i denna uppsats sett annorlunda ut. Även intervjun hade fått en annan prägel och det är här det blir tydligt att jag är en del i skapandet av denna livsberättelse. Det vore en lögn att tro att jag ”fångat” Kurts livsvärld, men jag kan åtminstone säga att jag har fått ett perspektiv av den.

I den livsberättelse som vi har fått tagit del av finns det många saker som vi själva kan känna igen. Det kan vara hur samhället skildras, en historisk händelse som vi själva har minnen från eller så simpelt som att bara kunna relatera till ett känslotillstånd. Vi är alla en del av en livsvärld som vi konkret upplever och erfar och genom att ta del av andras berättelse ökar vi också vår förståelse för varandra.

En livsberättelse är unik inte bara i det att den tillhör en individ med ett unikt relevanssystem och kunskap, den är även unik eftersom den skapas i en kontext där tid och rum spelar sin roll för hur resultatet kommer bli. Olika individer har varit med om olika saker, i olika utsträckning och på ett sätt så får jag förlita mig på att intervjupersonen finner denna process lika, om inte mer, betydelsefullt än jag. Att det som min intervjuperson delar med sig av är de saker som också han tycker är de betydelsefulla grundstenar för beskrivningen av hans liv. En insikt som jag fick under intervjuens gång handlar om anonymiteten. Att vara anonym har för mig främst varit en etisk fråga men när jag frågade om min intervjuperson ville vara anonym så spelade det först ingen roll men vid närmare eftertanke När jag frågade Kurt hur han ställer sig till att anonymisera eller ej fick jag som ett första spontant svar att jag inte behövde tänka på det men efter en kort betänketid hos intervjupersonen sa han att om jag anonymiserar får jag höra hela historien. Och om jag ska vara ärlig så har jag aldrig tänkt på anonymiteten ur den aspekten, trots att det är en logisk tanke. Men min förvåning låg i hans medvetenhet om vilket, för att citera Kurt, ”register” han då kommer att erbjuda mig.

När är egentligen en intervju i form av en livsberättelse slut? När kan jag säga att – nu har jag nog fått med allt; är det då intervjupersonen själv nämner detta, när berättelserna börjar upprepa sig eller är det när situationen lider till sitt slut ja, av rent av fysisk utmattning av att lyssna eller för min intervjuperson att berätta. I det här fallet var det en kombination av alla situationer jag

nämnt; Inte för att jag inte orka lyssna längre, för jag skulle kunna lyssna och samtala kring hans liv än idag om det inte vore för att det finns en tidsaspekt inblandat med att skriva en uppsats. Det belyser också vikten av att livsberättelsen är en skapelse som sker mellan två parter; Om berättelserna börjar upprepa sig, är det då för att min oförmåga som intervjuare att inte finna ytterligare spår att följa. Det blir man varse om vid transkriberingen av materialet är att man undrar vad som hände i den situationen eller hur tankarna gick när personen upplevde detta; En intervju som handlar om någons liv tar nog aldrig slut.

Vad har jag själv lärt mig? En massa saker skulle jag vilja påstå, men som inte kommer att rabblas upp här. Men något som jag vill lämna utrymme för här är vad jag framförallt blivit uppmärksam på när det gäller livsberättelsen som intervjuform. Hur svårt det egentligen är att intervjua om ett så pass omfattande ämne som en individs livsberättelse. Skillnaden mellan att ha ett område i livet som man vill studera och livsberättelsen i sig är att man i intervjusituationen inte vet i vilken riktning man ska styra berättelsen. Detta är en fråga om vem som äger berättelsen, hur kontextbunden intervjusituationen egentligen är och sist men inte minst hur mina erfarenheter, intressen och perspektiv lyser igenom i intervjusituationen. Hur min medvetandeström riktas mot de delar av en människas liv som jag vill veta mer av i intervjusituationen och som jag väljer ut genom att mina frågor styr den andres livsberättelse. Detta är en insikt som jag till fullo nu förstår, alltså hur jag är med och är en aktiv part i konstruerandet av en livsberättelse och hur den kommer att gestalta sig, genom att mina frågor styr uppmärksamheten inte bara hos mig men också hos den som intervjuas och därav väcker minnen hos intervjupersonen som kopplas till min vilja att vara uppmärksam och följsam i interaktionen, den sociala responsibiliteten.

Litteraturförteckning:

- Adelswärd, V. (1997). "Berättelser från älgpasset. Om metoder att analysera jaktberättelsers struktur, poäng och sensmoral". I L.-C. Hydén & M. Hydén (red.), Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv. Stockholm: Liber
- Andersson, S. (1979) "Positivism kontra hermeneutik" Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Bengtsson, J. (2001). *Sammanflätningar. Husserl's och Merleau-Ponty's fenomenologi*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Blix, B, H., Hamran, T. & Norman, H, K. (2013). *Journal of Aging Studies*. No. 27 pp 264-275
- Blumer, Herbert (1986[1969]). *Symbolic interactionism: perspective and method*. Berkeley: University of California Press
- Dimbleby, R. & Burton, G. (1997) "Oss emellan. Mellanmänsklig kommunikation." Lund: Studentlitteratur
- Hadziabdic, E. & Adatia- Sandström. (2006) Äldre bosniska personers hälsa, lidande och välbefinnande analyserade av livsberättelser. *Vård i Norden: No.82 Vol. 26 No. 4 pp 31-36*
- Janesick, V, J. (1998). The dance of qualitative research design: Metaphor, methodolatry and meaning. *Stratetegies of qualitative inquiry*, (red) Denzin N, K., & Lincoln, Y, S. Sage: London, 35-55
- Johansson, A. (2005) Narrativ teori och metod. Lund: Studentlitteratur.
- Keall, R, M., Butow, P, N., Steinhauer, K. & Clayton, J, M. (2011). *International Journal of Palliative Nursing*. Vol. 17 No. 9
- Laranjeira, C., Ponce Leão, P. & Leal, I. (2013). Meaning of life after cancer: An existential-phenomenological approach to female cancer survival. *Women's Studies International Forum*. No. 40 pp 132-143
- Lieblich, Tuval-Mashiach, & Zilber, (1998). *Narrative research: reading, analysis, and interpretation*. Thousand Oaks, Calif.: Sage
- Mahler, M. & Sarvimäki, A. (2012). Appetite and falls: Old age and lived experiences. *Int J Qualitative Stud Health Well-being*. Publ. 2 feb.
- Riessman, Kohler, C. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. London: SAGE
- Schütz, A. (1999) "Den sociala världens fenomenologi". Övs: Andersson, S. & Retzlaff,,J. Uddevalla: Bokförlaget Daidalos

Schütz, Alfred (1990 [1962]). *Collected papers. 1, The problem of social reality*. The Hague: M. Nijhoff Netherlands: Kluwer Academic Publisher

Schütz, Alfred (1970). *Collected papers. 3, Studies in phenomenological philosophy*. The Hague: M. Nijhoff

Stephenson, S. 2000. ” ’Narrative’, in G Browning, A Halcli, & F Webster (red), *Understanding contemporary society, Theories of yhe present*, SAGE Publications Ltd, London pp 112-126

Svenaesus, F. (2014). The phenomenology of suffering in medicine and bioethics. *Theor Med Bioeth.* No. 35 pp 407-420

Lindgren, G. (2011) *Fenomenologin i praktiken* i Stettin, B. & Svensson, P-G. (2011) ”Kvalitativ metod och vetenskapsteori”. Lund: Studentlitteratur

Internet:

Vetenskapsrådets etiska riktlinjer: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>